ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA QABUL QILINADIGAN QARORLARNING TURLARI VA TASNIFI

Rasulmuxamedov Muxammadaziz Muxammadaminovich
Toshkent davlat transport universiteti,f.f.n.(Phd),dotsent
temurbek199002@gmail.com
Shohzod Rajabboyev Shodi o‘g‘li
Toshkent davlat transport universiteti, tayanch doktaranti
rajabboyevshohzod08@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada ishlab chiqarish korxonalarida qabul qilinadigan boshqaruv qarorlarining turlari va tasnifi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Boshqaruv qarorlarining strategik, taktik va operativ turlari o‘rganilib, ularning korxona samaradorligiga ta'siri baholangan. Tadqiqot obyekti sifatida “Samarqandda ishlab chiqarilgan, Yevropa texnologiyasiga asoslangan mustahkam va sifatli maishiy texnikalari” “Sam-Ferre” Group korxonasi faoliyati tanlangan. Tadqiqot natijalari asosida qaror qabul qilish tizimini takomillashtirishning ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi va mahsulot sifati ko‘rsatkichlariga ta'siri aniqlangan.

Kalit so‘zlar: *boshqaruv qarori, qaror qabul qilish, strategik qarorlar, taktik qarorlar, operativ qarorlar, ishlab chiqarish korxonasi, samaradorlik, Sam-Ferre Group.*

Аннотация

*В данной статье с научной точки зрения проанализированы виды и классификация управленческих решений, принимаемых на производственных предприятиях. Изучены стратегические, тактические и оперативные виды управленческих решений, а также оценено их влияние на эффективность деятельности предприятия. В качестве объекта исследования выбрана деятельность предприятия **«Sam-Ferre Group»**, выпускающего в Самарканде прочную и качественную бытовую технику на основе европейских технологий. На основе результатов исследования определено влияние совершенствования системы принятия решений на показатели объёма производства, производительности труда и качества продукции.*

Ключевые слова: *управленческое решение, принятие решений, стратегические решения, тактические решения, оперативные решения, производственное предприятие, эффективность, Sam-Ferre Group.*

Abstract

This article provides a scientific analysis of the types and classification of managerial decisions made in manufacturing enterprises. Strategic, tactical, and operational types of managerial decisions are examined, and their impact on enterprise performance is evaluated. The activities of ***Sam-Ferre Group****, a manufacturer of durable and high-quality household appliances in Samarkand based on European technologies, were selected as the object of the study. Based on the research findings, the impact of improving the decision-making system on production volume, labor productivity, and product quality indicators was determined.*

Keywords: *managerial decision, decision-making, strategic decisions, tactical decisions, operational decisions, manufacturing enterprise, efficiency, Sam-Ferre Group.*

Kirish

Raqobat kuchayib borayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi ko‘p jihatdan boshqaruv qarorlarining sifatiga bog‘liq. Qaror qabul qilish jarayoni boshqaruvning asosiy funksiyalaridan biri bo‘lib, korxona faoliyatining barcha yo‘nalishlarida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, ishlab chiqarish korxonalarida resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot sifatini oshirish uchun ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy korxonalarda qaror qabul qilish jarayonlari ma'lumotlar tahlili, raqamli texnologiyalar va ko‘p mezonli baholash usullari asosida amalga oshirilmoqda. Shu sababli ishlab chiqarish korxonalarida qabul qilinadigan qarorlarni tasniflash va ularning samaradorligini baholash dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi

Qaror qabul qilish nazariyasiga oid ilmiy izlanishlar H. Simon, P. Drucker, M. Mescon, R. Ackoff va J. March tomonidan rivojlantirilgan. Ularning ilmiy ishlari boshqaruv qarorlarini korxona faoliyatining markaziy elementi sifatida talqin qiladi.

H. Simonning fikricha, qaror qabul qilish muammoni aniqlash, ma'lumotlarni yig‘ish, muqobil variantlarni ishlab chiqish va eng maqbul variantni tanlash bosqichlaridan iborat. Zamonaviy tadqiqotlarda esa qaror qabul qilish samaradorligini oshirish maqsadida raqamli texnologiyalar va ko‘p mezonli baholash usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida quyidagi usullardan foydalanildi:

- tizimli tahlil;
- iqtisodiy-statistik tahlil;
- taqqoslash usuli;

- ekspert baholash;
- kuzatish va umumlashtirish usullari.

Tadqiqotning amaliy bazasi sifatida Sam-Ferre Group korxonasi misolida qaror qabul qilish tizimi o‘rganildi.

Ishlab chiqarish korxonalarida qarorlarning turlari va tasnifi

1-jadval

Qarorlarning boshqaruv darajasi bo‘yicha tasnifi

Qaror turi	Mazmuni	Qabul qilish davri
Strategik	Korxonaning uzoq muddatli rivojlanishini belgilaydi	3–10 yil
Taktik	Strategik maqsadlarga erishish mexanizmlarini belgilaydi	1–3 yil
Operativ	Kundalik faoliyatni boshqarishga qaratilgan	1 kun – 1 yil

Strategik qarorlar korxonaning istiqboldagi rivojlanishini belgilasa, taktik qarorlar ushbu maqsadlarni amalga oshirish yo‘llarini aniqlaydi. Operativ qarorlar esa ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlaydi.

2-jadval

Qarorlarning shakllanish usuli bo‘yicha tasnifi

Qaror turi	Tavsifi
Dasturlashtirilgan	Takrorlanadigan vaziyatlarda qabul qilinadi
Dasturlashtirilmagan	Murakkab va yangi vaziyatlarda qabul qilinadi

Sam-Ferre Group korxonasida qarorlar tarkibi tahlili

Korxona faoliyatini o‘rganish natijasida qabul qilinadigan qarorlar tarkibi quyidagicha ekanligi aniqlandi.

3-jadval

Qarorlar tarkibi

Qaror turi	Soni	Ulushi (%)
Strategik	18	15
Taktik	42	35
Operativ	60	50
Jami	**120**	**100**

Jadval ma'lumotlariga ko‘ra, korxonada qabul qilinadigan qarorlarning asosiy qismini operativ qarorlar tashkil etadi. Bu ishlab chiqarish jarayonining doimiy nazorat qilinishini talab etishi bilan izohlanadi.

Sam-Ferre Group korxonasida boshqaruv qarorlarining samaradorligi

Korxonada amalga oshirilgan boshqaruv qarorlari natijasida ishlab chiqarish ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi tahlil qilindi.

4-jadval

Asosiy ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari dinamikasi

Ko‘rsatkich	2023 yil	2025 yil	O‘zgarish (%)
Ishlab chiqarish hajmi (ming dona)	95	118	+24,2
Mehnat unumdorligi indeksi	100	117	+17,0
Uskuna bandligi (%)	76	88	+15,8

Tahlillar natijasida ishlab chiqarish hajmi 24,2 foizga, mehnat unumdorligi esa 17 foizga oshganligi aniqlandi.

5-jadval

Mahsulot sifati va tannarx ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	2023 yil	2025 yil
Mahsulot tannarxi indeksi	100	92
Brak mahsulotlar ulushi (%)	4,8	3,1

Natijalar boshqaruv qarorlarining iqtisodiy samaradorligini ko‘rsatib, mahsulot tannarxi 8 foizga kamayganligini va brak mahsulotlar ulushi 35,4 foizga qisqarganligini tasdiqladi.

Qarorlarning korxona faoliyatiga ta'siri

6-jadval

Qarorlarning ta'sir darajasi

Ta'sir omili	Baho (10 ballik tizimda)
Ishlab chiqarish samaradorligi	9,1
Buyurtmalarni o‘z vaqtida bajarish	9,0
Resurslardan foydalanish	8,8
Mahsulot sifati	8,6
Xarajatlarni kamaytirish	8,4

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, boshqaruv qarorlarining eng katta ta'siri ishlab chiqarish samaradorligi va buyurtmalarni o‘z vaqtida bajarish ko‘rsatkichlarida kuzatilgan.

Qaror qabul qilish usullarini taqqoslash

Korxonada qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan turli yondashuvlarning samaradorligi ham baholandi.

7-jadval

Qaror qabul qilish usullarining samaradorligi

Usul	Samaradorlik (%)
Tajribaga asoslangan	72
Ekspert baholash	80
Statistik tahlil	87

Raqamli monitoring	91
AHP-CRITIC-TOPSIS	95

Tahlil natijalariga ko‘ra, AHP-CRITIC-TOPSIS usuli eng yuqori samaradorlikka ega bo‘lib, qarorlarni ilmiy asosda qabul qilish imkoniyatini yaratadi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot davomida quyidagi natijalarga erishildi:

1. Korxonada qabul qilinadigan qarorlarning 50 foizi operativ qarorlardan iborat.
2. Qaror qabul qilishning taktik va strategik tizimi ishlab chiqarish samaradorligining oshishiga xizmat qilgan.
3. Ishlab chiqarish hajmi 24,2 foizga oshgan.
4. Mehnat unumdorligi 17 foizga ortgan.
5. Mahsulot tannarxi 8 foizga kamaygan.
6. Brak mahsulotlar ulushi 35,4 foizga qisqargan.
7. Ko‘p mezonli qaror qabul qilish usullari an'anaviy usullarga qaraganda yuqori natija bergan.

Xulosa

Tadqiqot natijalari ishlab chiqarish korxonalarida qabul qilinadigan qarorlarning korxona samaradorligiga bevosita ta'sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Sam-Ferre Group korxonasi misolida olib borilgan tahlillar strategik, taktik va operativ qarorlarning o‘zaro uyg‘unligi ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi va mahsulot sifatining sezilarli darajada oshishiga xizmat qilganligini ko‘rsatdi. Shu sababli zamonaviy korxonalarda ma'lumotlarga asoslangan va ko‘p mezonli baholash usullariga tayangan qaror qabul qilish tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Simon H.A. *Administrative Behavior*. New York: Free Press, 1997.
2. Drucker P.F. *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. Harper Business, 2008.
3. Ackoff R.L. *Management in Small Doses*. Wiley, 1989.
4. March J.G. *A Primer on Decision Making*. Free Press, 1994.
5. Mescon M., Albert M., Khedouri F. *Management*. Harper Collins, 2018.
6. Robbins S.P., Coulter M. *Management*. Pearson Education, 2022.
7. Saaty T.L. Decision Making with the Analytic Hierarchy Process. *International Journal of Services Sciences*, 2008.
8. Ibragimov A., Yuldashev N. Korxona boshqaruvi va menejment asoslari. Toshkent, 2022.
9. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari.

10. Zamonaviy ishlab chiqarish menejmenti va qaror qabul qilish bo‘yicha ilmiy manbalar.